

Enea Silvio Piccolomini, *Commentarii. Ich war Pius II. Memoiren eines Renaissancepapstes.* Ausgewählt und übersetzt von Günter Stölzl, Augsburg, Sankt Ulrich Verlag GmbH, 2008, 447 p.

Cunoscut reprezentant al Quattrocento-ului italian, Enea Silvio Piccolomini (1405-1464) s-a evidențiat în calitate de literat și în perioada pontificatului său (1458-1464), când a scris singura autobiografie cunoscută până atunci a vreunui papă. Ajuns pontif sub numele de Pius al II-lea, papa a început redactarea lucrării în anii 1462-1463, fără ca ea să fie alcătuită ca un tot organic, multe informații ajungând să fie adăugate pe parcurs.

Titlul în limba latină al autobiografiei lui Pius al II-lea este *Pii II commentarii rerum memorabilium que temporibus suis contigerunt [...]* (Comentarii despre situații demne de amintit, care au avut loc în vremea sa [...]); spre sfârșitul secolului al XX-lea, în cadrul colecției *Studi e testi* vol. 312-313 de la *Biblioteca Apostolica Vaticana* a fost editată această lucrare de către Adrianus van Heck în două volume (1984). În anul 2008, editura Sankt Ulrich Verlag GmbH a avut inițiativa traducerii în limba germană a biografiei lui Pius al II-lea, care a fost dusă la bun sfârșit de Günter Stölzl. Traducătorul german al lucrării a menționat de la început că s-a folosit de ediția latinească apărută în anul 1984 la Vatican.

Traducerea realizată în condiții grafice excelente începe *ex abrupto*, fără vreo prefață sau introducere în subiectul dezbătut, la început găsim doar cuprinsul (*Inhalt*); trebuie subliniat faptul că traducătorul a socotit potrivit să menționeze în dreptul fiecărei cărți ce formează *Commentarii*-le perioada de desfășurare a evenimentelor care sunt prezentate în respectiva carte; alte traduceri nu menționează acest fapt¹.

Dintre toate lucrările scrise de Piccolomini, această autobiografie este cea mai impresionantă cantitativ și calitativ; surprinde viața sa de dinainte – cartea I, unde sunt prezentați anii 1405-1458 (p. 6-75) –, dar și din timpul pontificatului – cărțile II-XII, care conțin anii 1458-1463 (p. 76-431) –, fără ca Pius al II-lea să reușească să nareze ultimele evenimente la care a fost părtaș în anul 1464; ultima carte surprinde evenimentele până la data de 31 decembrie 1463. Traducerea conține un indice selectiv de nume (*Namensregister*, p. 432-436), un indice selectiv de localități (*Ortsregister*, p. 437-441), o bibliografie (*Bibliographie*, p. 442), încheindu-se cu o postfață (*Nachwort*, p. 443-447).

În *Nachwort*, Günter Stölzl vorbește succint despre cele mai importante evenimente din viața lui Enea Silvio Piccolomini (Pius al II-lea): copilăria petrecută la Corsignano (astăzi Pienza), printre dealurile Toscanei, studiul de la Siena, participarea la conciliul de la Basel între anii 1432-1449, funcțiile de secretar deținute, funcțiile bisericesti obținute (diacon, preot, episcop de Trieste – a fost încoronat la 15 august 1447 în Stephansdom din Viena –, episcop de Siena), cardinal (ales la data de 17 decembrie 1456 cu nici doi ani înainte de a fi consacrat papă), activitatea desfășurată în timpul pontificatului în vederea organizării cruciadei împotriva turcilor otomani, dar și

¹ V. de exemplu Pio II (Enea Silvio Piccolomini), *I commentari*, I+II, seconda edizione a cura di Mino Marchetti, introduzione di Ducci Balestracci, Siena, 1997.

celelalte acțiuni pe care a promis că le va sprijini în momentul consacării: reformarea Bisericii, în special a Curiei Romane, și întărirea Statului Pontifical. Nu în ultimul rând, traducătorul amintește cele mai importante lucrări scrise de umanist.

Referitor la traducere, Günter Stölzl precizează că noua sa traducere cuprinde doar cele XII cărți editate de Adrianus van Heck în anul 1984 la Vatican, despre care s-a crezut vreme îndelungată că formează întreaga biografie piccolomiană; cea de-a XIII-a carte a fost descoperită ulterior¹ și, nefiind cuprinsă în ediția vaticană, nu a fost tradusă nici în limba germană. Din păcate, traducerea în limba germană nu redă toate capitolele păstrate din *Commentarii* [...], traducătorul optând pentru traducerea celor mai importante evenimente; menționăm aici netraducerea integrală a capitolelor 8, 13, 33 din cartea I, 18, 25, 32 din cartea a II-a, 13, 32, 33 din cartea a III-a, 9, 12, 34, 39 din cartea a IV-a, 7, 17, 26, 28 din cartea a V-a, 1, 2, 13 din cartea a VI-a, 11, 13 din cartea a VII-a, 2 din cartea a VIII-a, 30 din cartea a X-a, 22 din cartea a XI-a, 40 din cartea a XII-a și lipsa traducerii capitolelor 19, 31, 35 din cartea I, 3-5, 7-9, 11, 12, 24 din cartea a II-a, 3, 6, 16-18, 22-24, 26-29, 35-40, 42 din cartea a III-a, 1-5, 19-26, 32, 36 din cartea a IV-a, 1, 3, 4, 10, 11, 16, 18-23, 29, 30, 32 din cartea a V-a, 4-9, 14-19, 23 din cartea a VI-a, 1-7, 9, 14-16 din cartea a VII-a, 4, 7, 12, 13 din cartea a VIII-a, 4-6, 8-21 din cartea a IX-a, 1-5, 7-19, 22, 23, 26, 28, 29 din cartea a X-a, 2-9, 13-18, 20, 25, 26 din cartea a XI-a, 1, 2, 5-7, 9-12, 15, 17, 19, 22, 24-26, 28, 30, 33, 38-39 din cartea a XII-a. În ciuda acestor lipsuri, traducerea de față este binevenită.

Commentarii-le se prezintă ca o operă scrisă nu atât pentru contemporani, cât pentru urmași. Uneori a scris papa însuși, alteori un secretar, iar papa a recitat și a corectat². Lucrarea a fost publicată pentru prima dată la Roma abia în anul 1584, fiind atribuită lui Johann Gobellin, care a fost doar copistul lucrării, adevăratul autor fiind descoperit mai târziu.

Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contingerunt face parte dintre cele mai interesante scrieri piccolominiene, nefiind o lucrare autobiografică în adevăratul sens al cuvântului, dar nici o cronică medievală; în primul rând, autorul narează faptele începând cu nașterea sa, însă nu oferă informații amănunțite referitoare la primii ani din viață; evenimentele sunt prezentate de multe ori amestecat; nu este folosită persoana întâi singular, ci, cel mai adesea, cea de-a treia singular așa cum a folosit și Caesar în *De bello Gallico*; folosește persoana a doua numai când decide să dea informații despre proiectul său cruciat; în al doilea rând, evenimentele nu sunt

¹ Unul dintre biografii contemporani cu Piccolomini a afirmat în lucrarea sa că a XIII-a carte a fost începută doar: „Commentariorum de rebus a se gestis libros duodecim scripsit, tertiumdecimum incohavit [...]”; v. la f. 132v. Platina, *Vitae pontificum*, [Tarvisii], Joannis [Rubeus] Vercellensis, 1485; și traducerea italiană din anul 1997 a *Commentarii*-lor oferă cea de-a XIII-a carte, v. Pio II (Enea Silvio Piccolomini), *I commentari*, I+II, seconda edizione a cura di Mino Marchetti, introduzione di Ducci Balestracci, Siena, 1997.

² În Reg. Lat. 1995, manuscrisul original al *Commentarii*-lor, Piccolomini a redactat anumite fragmente (f. 35r.-61r.), însă marea majoritate a textului a fost scrisă de mâna secretarului său, Agostino Patrizi, ca și cea de-a XIII-a carte (f. 585r.-595v.). Un alt manuscris cunoscut este Corsiniano 147, pregătit din voința lui Piccolomini de germanul Johann Gobellin, destinat bibliotecii papei, care cuprinde doar primele 12 cărți și a fost terminat la 12 iunie 1464; revizuirea lucrării a fost realizată de Agostino Patrizi. Pentru mai multe informații de văzut și Remo Ceserani, „Rassegna bibliografica”, în *Giornale storico della letteratura italiana*, 141, 1964, p. 265-282.

prezentate zi de zi ca într-o cronică; deseori evenimentele sunt intercalate cu descrieri geografice sau etnografice. Nu este interesat numai de peisaj, ci descrie cu lux de amănunte obiceiurile, administrația popoarelor pe care le-a cunoscut; prezintă cu multe informații obiceiurile populare, chiar citează din credințele populare pe care le socotește supersiții. O altă pasiune a lui Piccolomini care se observă cu ușurință în lucrare este portretistica; realizează portretele diferitelor personaje: Sigismund și Pandolfo Malatesta, Francesco Sforza, Carlotta, regina Ciprului (VII, 7), Francesco Filelfo (II, 28).

Traducerea oferită de Sankt Ulrich Verlag GmbH și de Günter Stölzl ne prezintă evenimentele unei importante părți a secolului al XV-lea, permițându-ne să pătrundem în acea atmosferă plină de neliniște și intrigi, peste care Enea Silvio Piccolomini a guvernat între anii 1458-1464 în calitate de conducător spiritual al Bisericii Latine. *Commentarii*-le nou traduse se înscriu în ciclul de lucrări oferite în ultima vreme de editurile germane și austriece, care readuc în scenă opera unei personalități marcante a primei jumătăți a secolului al XV-lea german.

Andreea Mârza

Gudor Kund Botond, *Istoricul Bod Péter (1712-1769)*, cu o prefață de Iacob Mârza, Cluj Napoca, Editura Mega, 2008, 584 p.

O insuficientă atenție a acordat cercetarea istorică română unei probleme pe care eu o consider foarte importantă pentru istoria culturii din Ardeal, și anume cea a raporturilor între intelectualitățile națiunilor din Ardeal. Dacă influențele franceze, cele germane sau efectele reformismului austriac au fost analizate în amănunțime, relațiile spirituale dintre intelectualitatea maghiară, română sau săsească au fost în mare măsură neglijate, preocupări mai numeroase în legătură cu această problemă având numai câțiva istorici maghiari sau sași din Transilvania. Este încă o mare lacună a scrisului istoric românesc, pentru că mediul transilvan – cu școlile și dezbaterile sale confesionale, filosofice, științifice sau politice – a avut un rol mult mai important în formarea intelectualității române, maghiare sau săsești în totalitatea ei, decât curentele externe sau chiar decât studiile în străinătate.

De aceea, trebuie să o spunem din capul locului, fundamentala contribuție adusă de prezenta lucrare și cea care de altfel și motivează demersul, este că pune istoriografia maghiară în relație și interdependență cu cea românească și reușește să actualizeze problematica deschisă de cea dintâi de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când apăreau principalele exegeze relative la viața, activitatea și opera lui Péter Bod, apărând lui Imre Mikó, Sámuel Aladár sau Egyed Ákos.

Îmbinând tradiția și realizările istoriografiei românești și maghiare, arareori puse însă să se susțină reciproc așa cum a făcut autorul cărții, acesta și-a stabilit o structură solidă a lucrării sale: 1. cultura, Biserica și societatea Transilvaniei din secolul al XVIII-lea; 2. incursiuni asupra vieții și activității lui Péter Bod în contextul reformismului austriac, dar și a vieții Bisericii Reformate și a condiției sale de preot al acestei Biserici; 3. integrarea lui Bod, în baza rezultatelor obținute în exegeza problemei